

پایگاه اطلاعات علمی ایران

کلیه‌ی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه آیت‌الله حائری است و هرگونه استفاده از نتایج علمی و عملی این پایان‌نامه برای تولید دانش فنی، ثبت اختراع، ثبت اثر بدیع هنری، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس و ارائه‌ی مقاله در سمینارها و مجلات علمی از این پایان‌نامه منوط به موافقت کتبی دانشگاه آیت‌الله حائری است.

آیت‌الله‌عظمی
آیت‌الله حاجری‌مید

گروه فقه و حقوق اسلامی
پایان‌نامه
جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
فقه و حقوق جزا

عنوان:

مبانی فقهی حقوقی تبدیل مجازات رجم (ماده ۲۲۵ قانون مجازات
اسلامی)

استاد راهنما:

دکتر نفیسه متولی زاده نائینی

استاد مشاور:

دکتر سید احمد میرخلیلی

تدوین‌کننده:

مژگان احسانی آزاد

اسفند ۱۳۹۵

برای

عدالت،

یت

و معنویت

تقدیم به:

پدر بزرگوارم و مادر مهربانم که تمامی زندگانی و پیشرفت هایم را
مرهون فداکاری ها و دعای خیر آنانم.

و

تقدیم به:

همسر عزیزم که مشکلات دوران تحصیل را با بردباری و ممانعت
خویش تحمل نمود و همواره یار و یاورم بود.

سپاس خدای را

که هر چه دارم از اوست
به امید آنکه توفیق یابم جز خدمت به خلق او نکوشم.
و استادان بزرگوارم

آنان که سخاوتمندانه مرا از پر تو پر فروغ علم خویش بهره مند ساختند.
به ویژه استادان گران قدر دکتر نصیبه متولی زاده نائینی و دکتر سید احمد
میرخلیلی

که این پژوهش با حمایت های بی دریغ و همیشگی ایشان به سرانجام رسید.
و خانواده عزیزم

آنان که در تمام بحظات سخت همراهم بودند و عاشقانه یاریم کردند.

چکیده

رجم، یکی از مجازات‌های حدی است که بر آن ادعای اجماع شده است و سنت و سیره‌ی پیامبر از جمله ادله‌ای هستند که بر مشروعیت آن صحه گذاشته‌اند. اجرای مجازات سنگسار در طول سال‌های متمادی، سبب ایجاد نوعی نفرت و انزجار نسبت به احکام و آموزه‌های دین مبین اسلام گردید، به‌گونه‌ای که بسیاری از طبقات اجتماعی، آن را موجب نفرت از دین و وهن نسبت به احکام اسلام تلقی نمودند. با تصویب ماده‌ی ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، هرچند این مجازات عملاً از حیطة‌ی قانون‌گذاری کنار گذاشته نشد لیکن مسئله‌ی تبدیل این مجازات، به‌گونه‌ای نوین مطرح گردید که در ادوار تقنینی ما بی‌سابقه بوده است؛ به‌گونه‌ای که مقنن جواز تبدیل مجازات رجم را به اعدام و حد جلد پذیرفت. با تحلیل و ارزیابی نظرات مشهور فقها از طریق بررسی آیات و روایات به دست آمده، می‌توان نتیجه گرفت که مقتضای اصل اولی «عدم جواز تبدیل مجازات رجم» است. حدود از جمله احکام امضایی شریعت است و قانون‌گذار نمی‌تواند رجم را که حکم شرعی و ضروری میان مذاهب اسلامی است نسخ کند. لیکن با توجه به ملاکات احکام نظیر احکام ثانویه، تزامم مصالح و اجرای قاعده‌ی اهم، قاعده حرمت تنفیر و ضرر به دین، احتیاط در دما، قاعده لا حرج و لا ضرر و... می‌توان جواز تبدیل این مجازات را به حد اعدام (در صورت اثبات زنای محصنه به‌وسیله بی‌ینه) و حد جلد (در صورت اثبات به‌وسیله‌ی اقرار) پذیرفت. همچنین حکم حکومتی امام خمینی (ره) مبنی بر تبدیل این مجازات، ملاحظات حقوق بشری و نقش تعیین‌کننده‌ی مقتضیات زمان در عرصه قانون‌گذاری نیز از جمله مواردی شمرده می‌شوند که «به‌طور موقت» سبب تغییر در شیوه‌ی اجرای مجازات رجم می‌گردند؛ لیکن زمانی که مصلحت ملزمه اقتضا کند، اجرای رجم ضرورت می‌یابد.

واژگان کلیدی: حد، رجم، زنا، مقتضیات زمان، شلاق

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۲	الف) تبیین موضوع
۲	ب) ضرورت و هدف تحقیق
۲	ج) پیشینه‌ی تحقیق
۳	د) سؤالات تحقیق
۶	ه) فرضیات تحقیق
۴	و) روش تحقیق
۴	ز) سازمان‌دهی تحقیق
۸	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۸	۱-۱- مفهوم شناسی
۶	۱-۱-۱- حد
۸	۱-۱-۲- زنا
۸	۱-۲-۱- زنا در لغت
۸	۱-۲-۱-۱- زنا در اصطلاح فقه و حقوق
۱۱	۱-۲-۱-۳- قیود و خصوصیات زنا
۱۲	۱-۲-۱-۴- اقسام زنا
۱۰	۱-۲-۴-۲- زنا با محارم نسبی
۱۱	۱-۲-۴-۳- زنا ی محصن و محصنه
۱۵	۱-۳-۱- رجم
۱۵	۱-۳-۱-۱- رجم در لغت
۱۵	۱-۳-۱-۲- رجم در قرآن
۱۵	۱-۳-۱-۳- رجم در سنت
۱۹	۲-۱- مبانی نظری
۱۶	۱-۲-۱- پیشینه‌ی فقهی و قانونی مجازات رجم
۲۲	۲-۲-۱- دلایل اثبات زنا ی مستوجب رجم
۲۲	۱-۲-۲-۱- اقرار مجرم
۲۵	۲-۲-۲-۱- بینه (شهادت شهود)
۲۸	۳-۲-۲-۱- علم قاضی
۳۳	۳-۲-۱- مسقطات سنگسار
۳۳	۱-۳-۲-۱- اضطرار و اکراه بر زنا

- ۱-۲-۳-۲-توبه ی زانی ۳۷
- ۱-۲-۳-۳-انکار بعد از اقرار ۳۵
- ۱-۲-۳-۴-جهل به حرمت زنا ۳۹
- ۱-۲-۳-۵-شبهه ی زوجیت یا ملکیت ۳۶
- ۱-۲-۳-۶-وطی به شبهه ۳۶
- ۱-۲-۳-۷-قاعده ی «تدرأ الحدود بالشبهات» ۳۹
- ۱-۲-۴-کیفیت و نحوه ی اجرای مجازات رجم ۳۶
- فصل دوم: امکان سنجی تبدیل حد رجم ابهامات ماده ۲۲۵ ق.م.ا ۳۹
- ۱-۲-۱-امکان سنجی تبدیل حد رجم از نگاه فقها ۴۰
- ۱-۲-۱-۱-دیدگاه عدم تبدیل و تغییر مجازات رجم ۴۰
- ۱-۲-۱-۱-۱-قرآن ۴۳
- ۱-۲-۱-۱-۲-روایات ۴۴
- ۱-۲-۱-۱-۳-استناد به نصوص شرعی ۴۵
- ۱-۲-۱-۱-۴-مقتضای اصل اولی ۴۶
- ۱-۲-۱-۱-۵-عدم اختیار قانون گذار نسبت به تصرف در حدود الهی ۴۶
- ۱-۲-۱-۱-۶-دفاع از حریم خانواده و اجتماع ۴۷
- ۱-۲-۱-۲-دیدگاه امکان تبدیل و تغییر رجم به طور مطلق ۴۸
- ۱-۲-۱-۳-دیدگاه تفصیلی ۵۲
- ۱-۲-۱-۳-۱-تبدیل حد رجم به اعدام و اسقاط ۵۳
- ۱-۲-۱-۳-۲-تبدیل حد رجم به اعدام و جلد ۵۴
- ۱-۲-۱-۳-۲-روایات ۵۱
- ۱-۲-۱-۳-۳-قاعده ی فقهی «الضرورات تقدر بقدرها» ۵۴
- ۱-۲-۱-۳-۴-اجرای مجازات اخف ۵۴
- ۱-۲-۱-۳-۱-قواعد باب تراحم ۵۷
- ۱-۲-۱-۳-۲-از بین رفتن غرض شارع ۵۸
- ۱-۲-۱-۳-۳-حکم ثانویه ی زنا ی محصنه ۵۹
- ۱-۲-۱-۳-۴-قاعده ی «تدرأ الحدود بالشبهات» ۶۰
- ۱-۲-۱-۳-۵-قاعده ی «حرمت تنفیر و ضرر به دین» ۶۱
- ۲-۲-تغییر خط مشی قانونگذار و ابهامات ماده ی ۲۲۵ ق.م.ا ۶۲
- فصل سوم: تأثیر مقتضیات زمان در اجرای رجم و موضوعیت یا طریقت داشتن این مجازات ۶۷
- ۱-۳-رجم و مقتضیات زمان ۶۸
- ۱-۱-۳-مفهوم مقتضیات زمان ۷۰
- ۱-۳-۲-نقش مقتضیات زمان در انعطاف پذیری احکام اسلامی ۷۱

۷۲	۳-۱-۳- نقش مقتضیات زمان در دیدگاه فقها
۷۶	۳-۱-۴- عدم تنافی اصل «حلال محمد حلال...» با تبدیل رجم
۸۰	۳-۲- موضوعیت داشتن یا طریقت داشتن حد رجم
۷۸	۳-۲-۱- حصری بودن شیوه ی رجم
۷۹	۳-۲-۲- عدم حصری بودن شیوهی رجم
۸۳	۳-۲-۳- استفتائاتی از فقهای شیعه در موضوعیت یا طریقت داشتن حد رجم
۸۲	۳-۳- اجرای رجم و ملاحظات حقوق بشری
۸۵	۳-۴- اجرای رجم و ابلاغ حکم حکومتی
۹۱	نتیجه‌گیری
۹۳	پیشنهادات
۹۴	منابع و مآخذ

مقدمه

خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی است؛ به گونه‌ی که در شریعت اسلام عامل بقای نسل، انسان، سکونت و آرامش و ارضای غرایز دانسته شده، لذا اسلام با عنایت ویژه‌ای که بدان داشته است هرگز به کسی اجازه نداده است که حریم خانواده را با تهدید مواجه کند. یکی از شنیع‌ترین اعمالی که پایه‌های استوار خانواده را سست می‌کند، زنا می‌کند؛ یعنی هرگاه شخص زنا کننده، دارای همسر دائمی باشد به گونه‌ای که هرگاه بخواهد با همسر خود نزدیکی کند مانعی در کار نباشد، باین حال تن به زنا داده باشد.

همه مکاتب فقهی اسلام به لحاظ مستندات غیرقابل انکار فقهی، بر اسلامی بودن مجازات رجم اتفاق نظر دارند و تنها گروهی از خوارج و مرجئه آن را رد کرده‌اند.^۱ گرچه در قرآن کریم از رجم به معنای اصطلاحی رایج، سخنی به میان نیامده است ولی سنت و سیره‌ی پیامبر اکرم (ص) و ائمه‌ی معصوم (ع) ادله‌ای هستند که در راستای اثبات مشروعیت اجرای این حد، در منابع فقهی مورد استناد واقع شده‌اند. بسیاری از شبهاتی که در خصوص اجرای این حکم مطرح می‌گردد ناشی از عدم تصور دقیق و جامع نسبت به شرایط اثباتی و ثبوتی و همچنین شیوه‌ی اجرای زنا می‌کند رجم است. رعایت این شرایط به گونه‌ای است که اجرای این مجازات از دیدگاه بسیاری از قضات با نوعی «تعلیق به محال» روبه روست که عملاً حکم اولی و جوب اجرای رجم را به حکم ثانوی حرمت اجرای آن سوق داده است. ضرورت مسئله زمانی آشکار شد که اجراشدن این نوع مجازات از سال‌های پس از انقلاب مخالفت‌های شدید داخلی و خارجی را برانگیخت. به گونه‌ای که موجب سستی در احکام اسلامی و وهن نسبت به آموزه‌های این دین مبین گردید. با تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، شاهد تغییراتی در نوع نگرش مقنن در شیوه تصویب زنا می‌کند رجم سنگسار شدیم، چنانکه این نوع قانون‌گذاری در ادوار تقنینی ما بی‌سابقه بوده است. چالشی که با آن روبه‌رو هستیم، توجه به این موضوع مهم است که چگونه می‌توان احکام منصوص شرعی را در برهه‌ای از زمان تغییر داد و اینکه تصویب ماده‌ی ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی، خلأهای موجود در این زمینه را جبران نموده است؟

این پایان‌نامه جهت بررسی امکان‌سنجی تبدیل حد رجم به مجازات‌های دیگر از نگاه فقهای شیعه و حقوق‌دانان، تغییر حکم الهی به سبب تغییر در مقتضیات زمانی و مکانی، ملاحظات حقوق بشری و احکام حکومتی، تدوین گردیده است.

^۱ کدخدایی، محمدرضا، باقرزاده، محمد، مقاله بررسی حکم سنگسار از منظر فقه و حقوق بشر، معرفت حقوقی، سال اول، شماره دوم، زمستان ۱۳۹۰، ص ۳۹.

لازمه‌ی شناخت هر پژوهشی، آشنایی با جنبه‌های مختلف موضوع آن می‌باشد، بنابراین در ذیل به بیان آن‌ها پرداخته می‌شود:

الف) تبیین موضوع

از جمله مجازات پیش‌بینی‌شده در حقوق کیفری اسلام، مجازات حدی است که یک مورد از آن‌ها حد رجم است که مجازات زنای محصنه می‌باشد. زنای محصنه عبارت‌اند از جماع مرد و زنی که علقه‌ی زوجیت بین آن‌ها نبوده و از موارد وطی به شبهه نیز نباشد. رجم از سال ۱۳۶۱ با تصویب قانون حدود پا به عرصه‌ی وجود گذاشت. در طول این سال‌ها همواره قانون جزایی ایران مورد انتقادهای و حمله‌های شدید مخالفین داخلی و خارجی قرار گرفت و با ایراد شبهاتی آن را خشن و مغایر با حقوق بشر قلمداد کردند. با تصویب قانون مجازات در سال ۱۳۹۲ هرچند که تصور می‌شد که رجم از قانون حذف گردد اما این موضوع به شیوه‌ای دیگر مطرح گردید. مطابق ماده‌ی ۲۲۵ این قانون در صورت عدم امکان اجرای رجم، با پیشنهاد دادگاه صادرکننده‌ی حکم قطعی و موافقت رییس قوه‌ی قضاییه، چنانچه جرم باینه‌ی شرعی ثابت شده باشد موجب اعدام زانی محصن و زانیه‌ی محصنه است و چنانچه بینه‌ی شرعی وجود نداشته باشد و با دیگر ادله زنا ثابت شده است، جرم زنا موجب صد ضربه شلاق برای هریک از طرفین خواهد بود؛ بنابراین مجازات اصلی و اولیه زنا محصن و محصنه مانند قانون سابق رجم است لیکن ممکن است تحت شرایطی مجازات مذکور قابل اجرا نباشد. بررسی امکان‌سنجی تبدیل حد رجم به مجازات‌های دیگر و تبیین این موضوع که آیا حکم الهی قابل تغییر است و اینکه مقتضیات زمانی و مکانی و فشارهای بین‌المللی سبب خواهد شد که از اجرای حکم خداوند تخطی شود یا خیر، اهداف اجرای این پایان‌نامه می‌باشد.

ب) ضرورت و هدف تحقیق

با توجه به انتقادات وارد بر حد رجم از سوی مجامع بین‌المللی و مدعیان حقوق بشر و ایجاد سؤالات و شبهاتی در مورد حد رجم، ضروری است که در جهت رفع شبهات و تردیدهای مهم و اساسی مطرح در این زمینه و وصول به نظر شارع مقدس در باب مجازات رجم و امکان تبدیل آن، با بررسی مبانی فقهی-حقوقی استدلال‌های علمی و متقن ارائه شود.

ج) پیشینه‌ی تحقیق

موضوع اجرای حد رجم به دلیل آثار و تبعات فردی و اجتماعی، همواره مورد بررسی، نقد و تحلیل فقها و حقوقدانان قرار گرفته و کتابها و پایان‌نامه‌های متعددی در این خصوص نگارش شده که بیشتر به بیان مشروعیت یا عدم مشروعیت مجازات سنگسار و بررسی مبانی و شرایط تحقق آن پرداخته‌اند لکن در جست‌وجوهای صورت گرفته کتابی که به صورت تفصیلی به بررسی امکان تبدیل مجازات حدی رجم در فقه و حقوق کنونی بپردازد، یافت نشد. در برخی کتب فقهی مانند جواهرالکلام نوشته‌ی محمدحسن نجفی، بابی به حدود اختصاص داده شده که پس از تعریف حد، بحث زنا و مجازات‌های آن را مطرح می‌کند اما بحثی در تبدیل رجم به چشم نمی‌خورد. پایان‌نامه‌هایی که در این خصوص نگارش یافته که از جمله آن می‌توان به «رحمان دوست، مهدی، بررسی فقهی حقوقی مجازات رجم»، «شمس ناتری، محمدابراهیم، کیفیت اجرای انواع حد اعدام»، «کاظمی، سید جعفر، رجم از دیدگاه مذاهب اسلامی» اشاره نمود. مقالاتی هم در این خصوص نگارش یافته از جمله «موسوی بجنوردی، سید محمد، نگاهی جدید به مشروعیت حد رجم»، «خباتی، محمدابراهیم، بررسی مبانی فقهی در رجم، ثبوتاً و اثباتاً»، «محقق داماد، سید مصطفی، رجم از دیدگاه قرآن و سنت» به رشته تحریر درآمده است لیکن تعیین مجازات جایگزین غیر از سنگسار که در متن ماده ۲۲۵ مصوب ۱۳۹۲ به تصویب رسیده اقدامی درخور توجه است تا تبیین گردد که قانون مصوب تا چه حد در این زمینه به فتوای فقها، دیدگاه جامعه و واکنش‌های بین‌المللی با توجه به مقتضیات زمان و وهن نسبت به دین مبین اسلام توجه نموده است.

د) سؤالات تحقیق

در این پژوهش سعی بر این است که به سؤالات ذیل پاسخ داده شود.

سؤال اصلی:

دلایل تبدیل مجازات رجم در ماده‌ی ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

چیست؟

سؤالات فرعی:

الف) دیدگاه فقها در خصوص تبدیل مجازات رجم چیست؟

ب) مقتضیات زمان چه تأثیری بر اجرای مجازات رجم دارد؟

ه) فرضیات تحقیق

فرضیه‌هایی که در مورد سؤالات پژوهش مطرح می‌شود، به شرح ذیل می‌باشد:

فرضیه اصلی:

حد رجم موضوعیت دارد و تنها به دلیل تزامم مصلحت حفظ اصل دین و جلوگیری از وهن اسلام و مسلمین با مصالح اجرای رجم، حکم به تبدیل مجازات رجم داده شده است.

فرضیات فرعی:

الف) در بین فقها اختلاف نظر وجود دارد. برخی مطلقاً قائل به اجرای مجازات هستند چراکه بر این باورند که حکم الهی تغییرپذیر نیست. برخی دیگر خواهان تبدیل این مجازات به اعدام هستند چراکه با تکیه بر عنصر زمان غیبت، وهن و نفرت از دین بر موضوع عارض می‌گردد. دیدگاه سوم براساس دیدگاه ثانوی بر این مبناست که اگر پذیرفته شود که محکوم به زنا محصنه، اعدام گردد تفاوتی بین اثبات جرم به وسیله ی بینه و یا اقرار نیست و در هر دو صورت فرار متهم از گودال نفی می‌شود.

ب) سپری شدن زمان و تغییر شرایط تأثیر غیرقابل انکاری بر تغییر آرا و فتاوی مجتهدین و به‌طور اخص حکم رجم دارد.

و) روش تحقیق

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی درصدد بیان مبانی فقهی و حقوقی تبدیل مجازات سنگسار می‌باشد. شیوه‌ی گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و با ابزار فیش‌برداری می‌باشد. ترتیب کار به این شکل است که پس از فیش‌برداری، اطلاعات موردنیاز از منابع گردآوری شده و پس از تنظیم و تحلیل مطالب گزارش نهایی نگارش می‌یابد.

ز) سازمان‌دهی تحقیق

پژوهش حاضر در سه فصل تنظیم شده است:

فصل اول مربوط به کلیات و مفاهیم است که در آن اصطلاحات و مفاهیمی که پژوهش مبتنی بر آن‌ها می‌باشد، تبیین گردیده است.

در فصل دوم دیدگاه‌های مختلف در مورد تبدیل رجم و دلایل آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل سوم به موضوعیت یا طریقیّت داشتن رجم و تأثیر مقتضیات زمان و مباحث حقوق بشری در اجرای آن پرداخته شده است.

در پایان هم به نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادهای پیشنهاداتی در این خصوص پرداخته شده است.

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱-۱- مفهوم شناسی

بررسی فقهی حقوقی هر موضوعی، مبتنی بر تعریف جامع و کاملی از مقدمات و مفاهیم مرتبط با آن موضوع است. جهت بررسی تبدیل مجازات سنگسار در فقه و حقوق نیز پرداختن به برخی از مقدمات ضرورت دارد. به همین منظور، برای روشن شدن موضوع به توضیح مفاهیم و اصطلاحاتی نظیر حد، زنا، احسان، رجم که بحث مبتنی بر آنهاست، پرداخته می‌شود.

۱-۱-۱- حد

«حدّ» در لغت به سه معنا آمده است:

- ۱- به معنای حاجز و حائل و جدایی بین دو چیز است.
- ۲- به معنای منع و جلوگیری و ازاین‌رو است که به بَوَاب و نگهبان، حدّاد نیز گفته می‌شود، چراکه نگهبان مانع ورود افراد بیگانه است و به کسی که کتاب را فصل‌بندی و باب‌بندی کند «بَوَاب» گفته می‌شود.
- ۳- به معنای اندازه و منتهی و پایان هر چیز است، وقتی گفته می‌شود «حددت الدّار أحدّها حدّاً»؛ یعنی: «اندازه و منتهی و پایان خانه را معلوم و روشن کردم» در شرع انور «حدّ» به معنای عقوبتی است که شارع مقدّس مقدار آن را معین کرده است و ممکن است در شرع نیز به معنای اولی لغت گرفته شده باشد چون حد بین اکثر عقلا و مکلفین و بین ارتکاب معصیت و گناه حاجز و حائل می‌شود و جدایی می‌افکند و ممکن است به معنای دوم نیز بوده باشد، زیرا در حد معنای «منع» نهفته است، چراکه «الحدّة، المنع»؛ «یعنی حدّ همان منع است» و ممکن است که به معنای سوم نیز بوده باشد، برای اینکه «حدّ» عقوبتی است که اندازه و منتهی و پایان آن واضح و روشن است و تخطّی و تجاوز از آن، جایز نیست.^۱ با جست‌وجو در کتاب‌های فقهی این نکته به‌وضوح دیده می‌شود که تمایل فقها برای به کرسی نشاندن معنای لغوی دوم بیشتر از سایر معانی است چراکه معنای شرعی با همان معنای ثانوی لغت کمال تناسب را دارد و تقدیر و تقریر حدود موجب منع مکلف از ارتکاب معاصی است بنابراین مجازات‌های حدی کیفرهایی شرعی، معین، ثابت، نسبتاً شدید و با کیفیت معلوم هستند که در مسیر نقض ارزش‌های اساسی و مطلوب شارع وضع شده‌اند از آنجا که این کیفرها مجرمان را از تکرار جرم باز می‌دارد و موجب تادیب آنها می‌شود و یا وقوع جرایم را محدود می‌کند مناسبت آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

۱ حلی، مقداد بن عبد الله سیوری، کنز العرفان فی فقه القرآن، چاپ اول، انتشارات مرتضوی، قم، ۱۴۲۵ ق، ج ۲، ص ۱۵۰.

واژه حدود چهارده بار در قرآن، غالباً با تعبیر «حدودالله»، به کاررفته و مراد از آن، فرایض و محرمات الهی یا به تعبیر دیگر اوامر و نواهی خداوند است.^۱

در احادیث، حد به معانی متعددی به کاررفته است، از جمله معنای لغوی یعنی بازداشتن و معانی دیگر یعنی کیفر معین (معنای فقهی)، کیفر نامعین یا هرگونه کیفر.^۲

رسول الله (ص) فرمودند: مومن مورد حمایت خداوند است و کسی حق تعرض به او را ندارد مگر آنکه مستحق مجازات گردد.^۳ امام محمد باقر می فرمایند: خداوند برای هر چیزی حد و مرزی قرار داده و برای نشان دادن آن مرز، نشانه هایی گذاشته است و برای کسی که از آن حد و مرز فراتر رود حد (مجازات) معین کرده است.^۴

در اصطلاح فقه اسلام به معنای کیفر و عقوبتی است که از جانب شرع تعیین شده و بدون زیادت و کمی جاری می گردد و حاکم اسلامی حق دخل و تصرف در آن ندارد.

در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ حد مجازاتی است که موجب، نوع، میزان و کیفیت اجرای آن در شرع مقدس، تعیین شده است.^۵ به نظر دکتر گلدوزیان این تعریف، تعریف جامع و مانعی نیست و برای قصاص و دیه هم قابل اعمال است زیرا موجب نوع و میزان و کیفیت آن‌ها هم مشخص است.^۶

حدود از مباحث مهم کیفری در فقه و حقوق به شمار می رود که بسته به نوع جرایم، مجازات‌های متنوعی در پی دارد، در قانون مجازات اسلامی در نه فصل به طور تفصیلی به آنان پرداخته است: زنا، لواط (دخول اندام تناسلی مرد به اندازه‌ی ختنه گاه در دبر انسان مذکر)، تفخیذ (قرار دادن اندام تناسلی مرد بین ران‌ها و نشیمنگاه انسان مذکر)، مساحقه (قرار گرفتن اندام تناسلی انسان مؤنث بر روی هم جنس خود)، قوادی (به هم رساندن دو یا چند نفر برای زنا یا لواط)، قذف (نسبت دادن زنا یا لواط به دیگری)، سب نبی (دشنام دادن به پیامبر و انبیای عظام الهی)، مصرف مسکر، سرقت (ربودن مال غیر)، محاربه (کشیدن سلاح به قصد جان و مال و ناموس مردم و ایجاد ارباب و ناامنی)، بغی (قیام مسلحانه در برابر جمهوری اسلامی) و افساد فی الارض (جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد و جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور).

دیدگاه مذاهب مختلف در رابطه با جرایم مستوجب حد یکسان نیست اما قطع مسلم چنین است که درباره‌ی برخی مصادیق نظیر زنا، سرقت، قذف، شرب خمر، محاربه

۱ عبدالسلام، محمد شریف، المبادئ الشریعة فی احکام العقوبات فی فقه الاسلامی، بیروت، ۱۹۸۶م، ج ۱، ص ۵۴-۵۵.

۲ محقق داماد، مصطفی، قواعد فقه، انتشارات بی‌نا، تهران، ۱۳۸۰ش، ج ۴، ص ۶۷-۷۰.

۳ مغربی، قاضی نعمان، دعائم الاسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الاحکام، انتشارات اسماعیلیان، قم، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۴۴۴.

۴ محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، انتشارات دارالحدیث، قم، ج ۱۸، ص ۲۷، باب ۲۳.

۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ماده ۱۵.

۶ گلدوزیان، ایرج، محشای قانون مجازات اسلامی، چاپ دوم، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۹۳ش، ص ۶۳.

اتفاق نظر وجود دارد. در رابطه با اهمیت اجرای حد، پیامبر (ص) فرمودند: «اقامَةُ حَدِّ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ اَرْبَعِينَ صَبَاحًا؛ اجرای یک حد از بارش چهل شبانه روز باران بهتر است.»^۱

از مجموع مطالب ذکر شده در آیات، روایات و احادیث می توان به این جمع بندی رسید که کاربرد یک واژه در قران کریم به معنای اختصاص یافتن آن در معنای مذکور نیست و این امر را نمی توان مخالفت با قران تلقی کرد، به علاوه واژه ی حد به معنایی که در قانون مجازات اسلامی به کار رفته برگرفته از عبارات معصومان علیه السلام است و مفاد مزبور در بسیاری از روایات آمده است چنانچه از لحاظ فقه جعفری منبع استنباط احکام تنها قران کریم نیست.

۱-۱-۲- زنا

در این قسمت معنای لغوی و اصطلاحی زنا مورد بررسی قرار می گیرد.

۱-۱-۲-۱- زنا در لغت

نزدیکی با زن بدون عقد، همبستر شدن مرد و زن به طور نامشروع، جمع شدن با زن به طور حرامی^۲ (اقرّب) «وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجِيَّ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا...»^۳ زن زناکار زناکار را زانیه و مرد زناکار را زانی گویند.

۱-۱-۲-۱-۱- زنا در اصطلاح فقه و حقوق

زنا در اصطلاح شرع عبارت است از اینکه مرد آلت تناسلی خود را در فرج زن به مقدار ختنه گاه یا بیشتر داخل کند، بدون آنکه بین آن دو عقد ازدواجی واقع شده باشد یا مرد، مالک زن باشد یا شبهه عقد یا ملک وجود داشته باشد.^۴ مقنن زنا را این گونه تعریف می کند: «جماع مرد و زنی که علقه ی زوجیت بین آن ها نبوده و از موارد وطی به شبهه نیز نباشد.»^۵

۱ حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، انتشارات موسسه ال البيت، قم، ۱۴۰۹ ق، ج ۱۸، ص ۳۰۸.

۲ فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، نشر هجرت، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۰، ج ۷، ص ۳۸۸.

۳ سوره اسراء، آیه ۳۲.

۴ موسوی خمینی، روح الله، تحریرالوسیله، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۲۵ ق، ج ۲، ص ۴۵۵.

۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ماده ۲۲۱.

۱-۲-۳- قیود و خصوصیات حد زنا

در مورد زنا قیود و خصوصیات ذیل شرط است:

- ۱- زنا کننده خواه مرد باشد و خواه زن، بالغ باشد؛ پس اگر نابالغ باشد او را به چند تازیانه که حاکم شرع مصلحت داند، تعزیر و تأدیب می‌کند.
 - ۲- عاقل باشد؛ پس اگر دیوانه باشد بنا بر مشهور میان علماء بر او حد نیست، بلکه او را تعزیر و تأدیب می‌کنند، مانند طفل؛ زیرا قلم تکلیف از او برداشته شده است.
 - ۳- مختار باشد؛ پس اگر کسی زنی را بر زنا جبر کند بر زن حد نیست و در مرد نیز مشهور این است و بعضی گفته‌اند: در مرد اکراه نیست و اگر مرد، زن را به اکراه جماع کند، مرد را حد می‌زنند و موافق با نظر مشهور مهرالمثل آن زن را به او می‌دهند.
 - ۴- داخل کردن باید به اندازه‌ی ختنه‌گاه و بیشتر باشد؛ بنابراین اگر کمتر از این مقدار داخل کند یا بدون آن هم‌چون اعمالی مانند تفخیز، زنا محقق نمی‌شود.
 - ۵- شبهه‌ی مالکیت نباشد و زنی که با او دخول کرده است بر او حرام باشد، چنان‌که همسر شرعی او نباشد و مالک او نباشد، بنابراین اگر به واسطه‌ی رابطه‌ی زوجیت بر او حلال باشد، زنا محقق نمی‌گردد.
 - ۶- بین آن‌ها عقد نکاح یا شبهه‌ای که موجب حلیت عمل است وجود نداشته باشد، پس اگر گمان زن خود کرد، یا گمان کرد که بر او حلال است، بر او حد نیست چرا که بر اساس قاعده‌ی فقهی «تدراً الحدود بالشبهات» حدود با شبهات برداشته می‌شود.
 - ۷- ذکر خود را در فرج زن پنهان کرده باشد، خواه در قبل و خواه در دبر که مطلق شرمگاه را در برمی‌گیرد، چنانکه ختنه‌گاه پنهان شده باشد، که اگر چنین نباشد حد زنا نیست.
 - ۸- زناکار باید علم به تحریم عمل داشته باشد؛ بنابراین اگر به دلیل تازه مسلمان بودن نداند که این عمل حرام است زناکار نیست.
- بنابراین جرم زنا محقق نمی‌شود مگر اینکه دو نفر از جنس مختلف در آن حضور داشته باشند به همین جهت روابطی که زن شوهرداری با زنی دیگر داشته باشد، هرچند بسیار زشت و مذموم است لکن از تعریف زنا خارج است، علاوه بر این بایستی مواقعه کاملاً صورت گرفته باشد؛ بنابراین ملاعبه و استمنا و نزدیکی‌های ناپسند هرچند که حتی مخالف اخلاق حسنه و عفت باشد، زنا نامیده نمی‌شود و مستوجب تعزیر است.^۱

۱ موسوی خمینی، روح الله، همان کتاب، ج ۴، ص ۱۷۳.

۱-۲-۴-۱- اقسام زنا

زنا دارای انواع متنوعی است که برای هر یک از آنها کیفر و حدود جداگانه‌ای در نظر گرفته شده است:

۱-۲-۴-۱- زنا با بی‌هوشی، خواب یا مستی، در حکم وقوع زنا با بی‌هوشی است.

زنا با زن در حال بی‌هوشی، خواب یا مستی، در حکم وقوع زنا با بی‌هوشی است. زنا از طریق اغفال و فریب دادن دختر نابالغ یا از راه ربایش یا تهدید یا ترساندن زن و وادار شدن وی به تسلیم ناخواسته نیز به علت فقدان رضای واقعی قربانی جرم، زنا با بی‌هوشی تلقی می‌شود. مجازات زنا با بی‌هوشی، برای مرد زنا کننده «اعدام» است، هرچند دیدگاه فقهی بر آن است که در موارد ثبوت حد قتل، گردن زناکار با شمشیر و مانند آن زده می‌شود.^۱ قانون نیز در ماده ۲۳۱ در ادامه‌ی این موضوع می‌گوید: اگر مردی به بی‌هوشی یا با رفتارهایی که در حکم بی‌هوشی و اکراه است،^۲ مرتکب زنا نسبت به زنی گردد که باکره است علاوه بر اعدام، به پرداخت ارش البکاره و مهر المثل محکوم می‌شود و چنانچه آن زن غیرباکره باشد، علاوه بر اعدام به پرداخت مهرالمثل نیز محکوم خواهد شد. بعضی از فقها فتوا داده‌اند که تعلق ارش البکاره مطلق است اعم از اینکه با رضایت زانیه باشد یا بدون رضایت و به بی‌هوشی باشد که در صورت اول فقط ارش البکاره و در صورت دوم علاوه بر ارش البکاره، مهرالمثل را هم زانی باید پرداخت نماید.^۳ در حالتی که دختری با وعده‌ی ازدواج از جانب پسر با وی هم‌بستر شود و این امر موجب از بین رفتن ازله‌ی بکارت شود ارش البکاره و مهرالمثل به ذمه‌ی پسر تعلق نمی‌گیرد زیرا زنا با رضایت صورت گرفته است.^۴

۱-۲-۴-۲- زنا با محارم

محرم اصطلاحی در فقه اسلامی است که به سه گروه محارم نسبی، سببی و رضایی، تقسیم می‌شود و با توجه به اینکه تعدد زوجات در اسلام به رسمیت شناخته شده، ازدواج با دو خواهر در یک زمان ممکن نیست و همین وضعیت در مورد خویشاوندان رضاعی نیز وجود دارد. در قاعده کلی زنا با محارم بدین معناست که یک مرد با یکی از زن‌هایی که جزء محارم وی هستند و ازدواج کردن با آنان ممنوع است، زنا

۱ اصفهانی، محمد بن حسن، کشف اللثام و الابهام عن قواعد الاحکام، چاپ اول، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه‌ی قم، قم، ۱۴۱۶ ق، ج ۱۰، ص ۴۳۸.
۲ رک قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ماده ۲۲۴، تبصره ۲.
۳ موسوی خمینی، روح الله، همان کتاب، ج ۲، ص ۵۸۴.
۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ماده ۶۵۸، تبصره ۱.